

СПЕЦИФІКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФІЛОСОФСЬКОМУ АСПЕКТІ

Роль освіти на сучасному етапі розвитку України зростає у процесі рішення завдань переходу до демократичної та правової країни, до ринкових відносин в економіці, подолання відставання країни від світових тенденцій економічного та суспільного розвитку. У всьому цивілізаційному світі освіту розглядають як основний фактор стабільності та розвитку суспільства.

Ключові слова: модернізація, система освіти, контроль якості, навчання, виховання.

Роль образования на современном этапе развития Украины возрастает при решении задач перехода к демократическому и правовому государству, к рыночной экономике; преодоления отставания страны от мировых тенденций экономического и общественного развития. Во всем цивилизованном мире образование рассматривается как ключевой фактор стабильности и развития общества.

Ключевые слова: модернизация, система образования, контроль качества, обучение, воспитание.

The role of education at the present stage of development of Ukrainian increases at the decision of problems of transition to democratic and to a lawful state, to market economy; overcoming of backlog of the country from world tendencies economic and social development. In all civilized world education is considered as the key factor of stability and development of a society.

The keywords: modernization, an education system, quality assurance, training, education.

Соціальні дослідження показують, що система освіти є одним із базових соціальних інститутів, які формують еліту суспільства. Саме тому усвідомлюється необхідність переходу до нової освітньої системи – максимальному розвитку здібностей людини як головної мети, ключовий показник і основний важіль сучасного прогресу. Для вирішення сучасних проблем освіти слід враховувати їх досвід відображення в історії філософії. Минуле не дає відповіді на сьогоднішні нагальні проблеми. Є постійний діалог ідей і понять, сприйняття та поінформованості інших філософських позицій, які, в кінцевому рахунку, роблять свій внесок у створення та розвиток філософської традиції.

Сьогодні вища освіта є одним із визначальних чинників відтворення інтелектуальних і продуктивних сил суспільства, розвитку духовної культури українського народу, запорукою майбутніх успіхів у зміцненні й утвердженні авторитету України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави. Євроінтеграційні процеси стимулюють до інтенсивнішого розвитку всі галузі української економіки. Освітня простір не може залишитися осторонь цих світових глобальних перетворень, оскільки саме освіта має найактивніше реагувати на зміни в базових характеристиках суспільства, готувати громадян до

нових геополітичних та економічних умов. На думку К. Михайлової, яка визначає, що сучасний розвиток українського суспільства багато в чому детермінується векторами світового глобалізаційного розвитку, який безпосередньо впливає на формування базових характеристик трансформаційних суспільств. Народившись в економічній сфері, глобалізація з часом охопила значну більшість галузей функціонування суспільств.

Політика взаємного економічного зближення України з європейськими країнами, що вже є невід'ємною складовою нашого життя, висуває перед нами нові завдання – підготовку високоосвіченої професійної освіти еліти нового покоління фахівців – вільних, здатних творчо мислити, активних у різних галузях економіки. Це нове покоління фахівців повинне увібрати в себе всі кращі надбання науки та професійного досвіду, спираючись на здобутки світової науки.

Проблема сутності модернізації у вищій школі через призму підвищення якості підготовки фахівців полягає в пошуку оптимальних шляхів відтворення людської культури і формування в процесі виховання та освіти активних її суб'єктів. При цьому слід зважити на історичне розуміння цілей, завдань і засобів освіти у різні періоди і залежність такого розуміння від конкретних соціальних обставин. Сучасна освіта повинна ліквідувати суперечність, яка історично склалася, – між проблемами економічного розвитку того чи іншого суспільства і цінностями загальнолюдської культури. Так, суперечність проявляється в тому, що масова освіта формувала переважно спеціалістів з певної виробничої галузі, які відзначалися лише грамотністю, а не справжньою освіченістю. Подолати цю суперечність можна за умови, коли культурні добутки будуть визначати науково-технічний розвиток. У цьому зв'язку зміст освіти мусить стати важливим засобом духовного, соціального і політичного розвитку суб'єкта.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна сказати, що визначальними тенденціями розвитку світової освітньої системи стають поглиблення її фундаменталізації, посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складової освіти, формування у студентів системного підходу до аналізу складних технічних і соціальних ситуацій, стратегічного мислення, виховання соціальної та професійної мобільності. Необхідність підтримання високої конкурентоспроможності ринку праці вимагає також прищеплення прагнення і навичок до самонавчання, самовиховання і самовдосконалення протягом усього активного трудового життя.

Тенденція розширення завдань закладів вищої освіти чітко виявляється у наш час переважно в університетах тих країн, які перейшли до фази створення інформаційного суспільства. За останні десятиріччя перехід до інформаційної стадії спричинив розширення кількості завдань системи вищої освіти кількома новими:

- перехід від виховання громадянина певної країни до формування громадянина світу, людини відповідальної, чия освіченість і мораль сягнуть рівня складності тих завдань, які їй доведеться вирішувати;

- глобальним є не лише процес подовження тривалості освіти з імовірним виходом її на неперервну, а й трансформація методів передачі знань, морального й

естетичного виховання з використанням досягнень і відкриттів нових наук.

Висока динаміка трансформації нашого суспільства ставить перед вищою школою нові нетрадиційні завдання. Із цим пов'язана складність навчального змісту – проблема, яка виникає і непокоїть як науковців, так і практичних працівників. В історії педагогіки вона вирішувалася по-різному: від ідеї загального спрощення до диференційованого комплектування навчального матеріалу в межах певних освітніх програм. Заслужують на увагу й ті наукові підходи, які ґрунтуються на принципах варіативності змісту освіти за ознакою його фундаментальності чи практичності. Це зумовлено тим, що система освіти і науки має не тільки постійно адаптуватися відповідно до соціально-економічної ситуації в державі, а й випереджати ці процеси, формуючи їхню суть і кадрове забезпечення. Ніколи ще проблема якості освіти в Україні не мала такого важливого ідеологічного, соціального, економічного і технічного значення, як нині.

Висунення проблеми якості освіти на перший план зумовлене об'єктивними чинниками: по-перше, від якості людських ресурсів залежить рівень розвитку країни та її глобальної економічної конкурентоспроможності; по-друге, якість освіти набуває все більшого значення в забезпеченні конкурентоспроможності випускників вищої школи на ринку праці. Інноваційний шлях розвитку суспільства можливо забезпечити, лише сформувавши покоління людей, які і мислять і діють по-інноваційному. Звідси значна увага до загального розвитку особистості, її комунікативних здібностей, засвоєння знань, самостійності в прийнятті рішень, критичності та культури мислення, формування інформаційних і соціальних навичок.

Однією з причин, які гальмують розвиток вищої освіти в Україні, можна назвати відсутність можливості вивчення досвіду розвинених країн. Лише новий погляд на процес навчання здатний принести бажаний результат. Розвиток співпраці з міжнародними організаціями, програмами – важливий напрям здійснення євроінтеграційного процесу, який дає змогу підтверджувати на міжнародній арені високий престиж української освіти, набувати міжнародного досвіду для впровадження подальших реформ структурного характеру і нових інформаційних технологій в освіті.

Наступні перешкоди, які негативно впливають на навчальний процес у вищій школі, – це відсутність системності й систематичності в науково-методичній діяльності; недоступність унаслідок фінансових труднощів необхідної нової науково-методичної літератури; відсутність постійного систематичного аналізу з метою оперативної і перспективної корекції науково-методичної роботи.

Сучасна система навчання повинна виходити з того, що обидва процеси – викладання й навчання – становлять єдиний процес навчання. Необхідно переглянути філософсько-ціннісні витоки освіти, здійснити її структурно-організаційну перебудову. В умовах, коли в окремих сферах науки і техніки обсяг знань подвоюється кожні 1,5–2 роки, немає сенсу здійснювати навчальний процес на основі передачі та засвоєння стандартного обсягу знань і формування стандартних навичок розв'язання проблем алгоритмічного характеру. Лише комплексний підхід до розв'язання актуальних проблем організації навчально-виховного процесу дає

можливість суттєво покращити якість і результативність навчання та виховання студентів, удосконалити педагогічну майстерність викладачів. Необхідність запровадження нових підходів до рівня знань, навичок, особистісної і професійної компетентності випускників вищих навчальних закладів потребує радикальної організаційної перебудови навчального процесу у вищих навчальних закладах разом із необхідністю впровадження нових освітніх систем таких. Застосування нових форм організації навчального процесу насамперед має супроводжуватися відповідним організаційно-методичним забезпеченням та рівнем інноваційної культури ВНЗ. Інноваційна культура як особлива форма людської культури передбачає щільні зв'язки із інноваційними формами: організаційною, управлінською, правовою тощо.

Інноваційна культура ВНЗ повинна забезпечувати сприйнятливість працівників до нових ідей, готовність до інноваційної діяльності. Споконвічний дефіцит творчості в сучасних умовах розвитку суспільства, науки, технологій вимагає орієнтувати організацію на людину. Інноваційна культура повинна відображати цінності, мотиви, норми поведінки персоналу. Її треба формувати. Цей процес пов'язується, перш за все, із розвитком творчих здібностей та створенням умов для реалізації креативного потенціалу кожного працівника. На особливу увагу заслуговують наукові праці Г. В. Єльнікової, І. П. Жерносека, Л. М. Калініної, Л. М. Карамушки, Н. В. Кузьмінової, М. І. Лук'янової, В. І. Маслової та ін., у яких науковці вказують, що необхідно добирати раціональні способи діяльності, а також усвідомлювати значення психологічних знань у професійній діяльності. Традиційна модель освіти була здебільшого спрямована на передачу майбутньому спеціалістові необхідних знань, умінь, навичок і втратила свою перспективність. У сучасних умовах особливого значення набувають особистісні якості людини, цінності та інші чинники, що не лише визначають її суто професійні характеристики, а й спосіб мислення, рівень культури, інтелектуальний, моральний, соціальний, творчий розвиток і саморозвиток.

Варто торкнутися ще одного важливого аспекту цієї проблеми: рівня готовності викладачів вищих навчальних закладів до проектування й організації виховного простору. На жаль, для багатьох педагогів суб'єкт-об'єктні відносини є визначальною і практичною моделлю їхньої педагогічної діяльності. Тому проблема підготовки і перепідготовки викладачів вищих навчальних закладів для опанування ними ідеями і технологіями гуманістичної психології та педагогіки є найважливішою складовою під час проектування виховного простору. Питання педагогічної майстерності завжди були предметом уваги багатьох педагогів і психологів, а саме Я. А. Каменського, К. Д. Ушинського, В. Сухомлинського та ін. Педагог-майстер досягає високих результатів професійної діяльності, володіє індивідуальним стилем роботи, реалізує свій творчий потенціал за рахунок знання психології студентів й умілого конструювання педагогічного процесу. Прояв майстерності викладача полягає в успішному вирішенні професійно-педагогічних завдань та високому рівні організації навчально-виховного процесу, у тих якостях особистості педагога, які породжують цю діяльність та сприяють її успішності. Професійно значущі та особистісні якості педагога полягають у сукупності якостей викладача, що допомагають йому творчо та продуктивно здійснювати педагогічну діяльність. Високий рівень педагогічної

майстерності викладача є запорукою позитивного іміджу як самого викладача, так і навчального закладу в цілому.

В. Г. Кремень підкреслює: «Ми небезпідставно пишаємось своєю системою освіти, але ще й сьогодні, незважаючи на комп'ютерну, іншу технічну відсталість навчального процесу, рівень викладання багатьох предметів і дисциплін у більшості шкіл та ВНЗ, сказати б цілком пристойний. Та з огляду на вміння використати ті знання, які отримав учень чи студент, – ми відстаємо. Між іншим, проаналізувавши участь наших дітей у різних зарубіжних олімпіадах, можна побачити, що у вирішенні завдань, де потрібно просто знання того чи іншого матеріалу, ми виглядаємо значно краще, ніж у тих завданнях, де потрібно проаналізувати конкретну ситуацію і творчо застосувати свої знання. У цьому – відображення не тільки стану нашої освіти, а й взагалі ситуації поведінки громадян у суспільстві, де була і залишилася звичка діяти за якимось шаблоном, з якимось заданим варіантом стосунків і без достатньої творчої активно-суб'єктивної діяльності багатьох людей. Звичайно, ми зараз вчимося новим взаємостосункам, вчимося пізнавати самих себе. Кожний з нас вчиться розуміти й те, в чому саме його здібності, його таланти, в чому він кращий за інших... Це навіть не національний, а скоріше, радянський менталітет конче необхідний міняти, інакше ніколи не вибудуємо оту активну позицію, яка ґрунтується на самоповазі».

Перехід від знань до професійно орієнтованої парадигми в підготовці висококваліфікованих фахівців висуває вимоги до особистості викладача. У сучасних умовах організації навчання у вищих навчальних закладах студентів відводиться значна роль у активізації навчальної та самостійної діяльності. Чисто репродуктивне засвоєння знань відходить на задній план. За таких умов викладач виконує більше роль менеджера, консультанта, тьютора, порадирика. Формування особистості студента, розвиток таких якостей, як професійна компетентність, ініціатива, творчість, незалежність, самостійність, може здійснити викладач, який володіє вказаними якостями та систематично розвиває їх у собі.

Педагогічні здібності викладача включають такі компоненти:

- дидактичні – уміння передати в доступній формі навчальний матеріал, формувати у студентів активну самостійну думку;
- академічні – усебічні знання в різних галузях науки;
- організаторські – здатність організувати репродуктивну діяльність студентів та забезпечити організацію розумової праці;
- авторитарні – здатність безпосереднього емоційного впливу на студентів, вміння користуватися довірою;
- комунікативні – створення морально-психологічних стосунків зі студентами.

Навчання кадрів безпосередньо у стінах закладу, безсумнівно, віддзеркалюється на всій діяльності педагогічного колективу, тому що найбільшою мірою сприяє розвитку самого педколективу, підвищує його орієнтацію на досягнення високих результатів у навчально-виховній та інноваційній діяльності.

Разом із тим цей вид навчання виконує низку важливих функцій. Насамперед – адаптивну та соціалізуючі функції:

- завдяки активній участі в методичній роботі викладач закріплює своє

положення у виші, яке сприяє рішення професійної компетентності, здоланню можливого відставання, розходження між досягнутим рівнем та новими вимогами до навчально-виховного процесу;

- навчання робить професіонала більш гнучким та мобільним, пристосованим до зовнішніх змін, конкурентоспроможним;

- навчання на робочому місці сприяє досягненню викладачем визнання в колективі, впливає на професійну кар'єру;

- методична робота виконує роль стимулу в професійному розвитку педагога, сприяє його самореалізації, дозволяє досягнути більшого задоволення у роботі.

Потреба у підвищенні кваліфікації й розвитку профмайстерності виникає тоді, коли ставлять цілі, висувають нові вимоги, змінюється характер діяльності коли педагоги ознайомлюються з новими досягненнями передової науки та практики, відкривають для себе нові можливості.

Очікуваними соціальними, економічними та іншими наслідками організації навчального процесу можуть бути:

- інтенсифікація навчального процесу та підвищення якості підготовки фахівців;

- систематичність засвоєння навчального матеріалу;

- встановлення зворотного зв'язку з кожним студентом на певних етапах навчання;

- максимальне забезпечення потреб особи у виборі освітнього рівня та кваліфікації;

- підвищення рівня адаптації особи до зміни вимог ринку праці.

Таким чином, спрямовуючи свою діяльність на підвищення якості освіти, де система лекцій, практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи студентів побудована за такою логікою: мотивація навчальної, пошукової, дослідної роботи, пошук особистих смислів, виконання практичних завдань, визначення рівня засвоєння теоретичного матеріалу та розвитку мислення студентів шляхом аналізу та самоаналізу, можна віднайти раціональні схеми співвідношень між лавиноподібним розвитком знань, високих технологій і людською здатністю їх творчо засвоїти.

Освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти – це характеристика вищої освіти за ознаками рівня сформованості якостей людини, що забезпечують її здатність виконувати відповідні фахові завдання чи обов'язки певного кваліфікаційного рівня. Фахівці, яких випускає заклад, мають бути підготовлені до творчої, професійної та соціальної діяльності, яка б сприяла прогресу суспільного розвитку, тому що розвиток людини і розвиток суспільства – категорії взаємозалежні.

В Україні освіта визнана однією з найголовніших складових загальнолюдських цінностей. Вектор сучасної політики і стратегії держави спрямований на подальший розвиток національної системи освіти, адаптацію її до умов соціально-орієнтованої економіки, трансформацію та інтеграцію в європейське і світове співтовариства.

Отже, людство перейшло межу тисячоліть, вступивши у XXI століття. В сучасних історичних умовах це означає не просто формальний часовий рубіж, а і входження у новий, незвичайний спосіб життя, головною ознакою якого стане людиноцентризм. І саме від розвиненості кожної особистості залежатиме доля

держави і нації. Тому головне – створити умови для самопізнання, саморозвитку, а потім і самореалізації.

Література:

1. Вища освіта України: Стан та тенденції / за ред. В. Г. Кременя. – К., 2000. – 225 с.
2. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века / Б. С. Гершунский. – М., 2002.
3. Гессен С. И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / С. И. Гессен. – М., 1995.
4. Гусинский Э. Н. Введение в философию образования / Э. Н. Гусинский, Ю. И. Турчанинова. – М., 2000.
5. Кремень В. Г. Вища освіта стає обов'язковим етапом у житті людини: доп. міністра освіти і науки України на засідання Співки ректорів України в Запоріжжі / В. Г. Кремень // Освіта України. – 2002. – № 47. – С. 4–5.
6. Кремень В. Г. Модернізація освіти – важливий чинник соціального, економічного і політичного розвитку України / В. Г. Кремень // Вісник НАН України. – 2001. – № 3.
7. Кремень В. Г. Освіти в XXI ст. стає пріоритетом у будь-якому суспільстві, в будь-якій державі / В. Г. Кремень // Педагогічна газета. – 2002. – № 10/11.
8. Кремень В. Г. Якісна освіта формує майбутнє держави і її громадян / В. Г. Кремень // Дзеркало тижня. – 2001. – № 21.
9. Орлов А. А. Мониторинг инновационных процессов в образовании / А. А. Орлов // Педагогіка. – 1996. – № 3. – С. 9–15.
10. Розин В. М. Философия образования / В. М. Розин, С. К. Булдаков. – Кострома, 1999.
11. Сисоева С. О. Основы педагогической творчості : підручник / С. О. Сисоева. – К. : Міленіум, 2006. – С. 106–107.
12. Філософія освіти XXI століття : виступ міністра освіти науки України В. Г. Кременя на наук. ювіл. сесії АПН, присв. 10-річчю АПН. – 2002. – 19 груд.